

Branka Ujaković

Hrvatski školski muzej

Zagreb

UDK 37(497.5)(091)

37:002](497.5)(091)

Primljeno: 2004. godine

Pregledni članak

PREGLED UDŽBENIKA PEDAGOGIJE OD STJEPANA BASARIČEKA DO DANAS¹

Baveći se pedagogijom i njenim proučavanjem neminovno nailazimo na pitanje udžbenika pedagogije, neovisno o tome radi li se o udžbenicima koji se rabe na srednjoškolskom ili pak na visokoškolskom stupnju obrazovanja.

Cilj rada je pružiti pregled općepedagoških udžbenika od Stjepana Basaričeka do danas.

Ključne riječi: *pedagoški udžbenici, povijest pedagogije, Hrvatska*

Uvod - O udžbeniku općenito

Udžbenik je osnovna školska knjiga utemeljena na propisanom nastavnom planu i programu, učenici ga gotovo svakodnevno rabe (radi obrazovanja i samoobrazovanja), a po svojoj osnovnoj namjeni treba biti didaktički oblikovan sa svrhom racionalnijeg, optimalnijeg, ekonomičnijeg i efikasnijeg obrazovanja (Poljak, 1980.). Didaktičko oblikovanje udžbenika mijenjalo se kroz povijest razvoja škole. Tijekom 18. i 19. stoljeća (u vrijeme *stare škole*) u udžbenicima prevladava tekstovno izlaganje. Vrlo često način pisanja bio je neprimjeren učenicima, a učenje se svodilo na stalno čitanje i ponavljanje sadržaja teksta radi zapamćivanja. Kako je cilj bio mehaničko memoriranje, udžbenici nisu bili osobito didaktički oblikovani. Pojavom *nove škole* (prijelaz 19. u 20. stoljeće i prvo desetljeće 20. stoljeća) ističe se potreba osposobljavanja mladih generacija za rad (radna škola, aktivna škola) odnosno funkcionalni zadatak nastave. U skladu s time od udžbenika se očekuje da učenike uputi na izvođenje posve određenih aktivnosti te tako postane radna knjiga. Ipak, praksa je pokazala da takvi zahtjevi ne mogu opstati. Potrebno je ponuditi više tipova udžbenika – udžbenike za učenje, udžbenike za poučavanje i slično te je uz udžbenik potrebna i različita priručna literatura. U

¹ Rad je prošireno i dopunjeno izlaganje *Pregled udžbenika pedagogije od Basaričeka do naših dana* koje je autorica održala na skupu *Pedagogijska misao i pedagoška praksa od Stjepana Basaričeka do SOS dječjeg sela* (Lekenik, studeni 1998. godine).

posljednjih dvadesetak godina udžbenik svoje mjesto dobiva u sklopu tzv. multimedij-skih izvora znanja, kojih je razvitkom tehnike i tehnologije sve više. Udžbenik po svom didaktičkom oblikovanju mora biti usklađen sa zakonitostima obrazovnog procesa što autora obvezuje na temeljito poznavanje osnovne strukture i zakonitosti toga procesa. Uključivanjem brojnih i raznovrsnih aktivnosti (misaonih, senzornih, izražajnih, praktičnih) udžbenik postaje radna knjiga s kojom učenik/korisnik uspješno komunicira. Udžbenik ne može nikako biti zamjenom nekom drugom izvoru znanja. Prema različitim kriterijima možemo govoriti o različitim vrstama udžbenika. Ovisno o stupnju integracije govorimo o cjelovitom ili razgranatom udžbeniku. Prema koncepciji dugih odnosno kratkih didaktičkih koraka udžbenik može biti klasični, poluprogramirani ili programirani. Kada se razmatra kvaliteta udžbenika, možemo govoriti o tradicionalnom i suvremenom udžbeniku. Prema stupnju školovanja na kojem se rabe udžbenici se dijele na osnovnoškolske, srednjoškolske, udžbenike za više škole i visokoškolske udžbenike. Važno je naglasiti da što je stupanj školovanja niži, to je stupanj didaktičkog oblikovanja veći. Stoga je u udžbenike za više stupnjeve školovanja potrebno ugraditi suptilnu misaonu dimenziju. Višeizvorni odnosno multimedijски udžbenik predstavlja funkcionalno integriranje udžbenika s ostalim izvorima znanja – medijima (prilaže se audio kazeta, CD-ROM, film...). Kada govorimo o didaktičko-metodičkom instrumentariju govorimo o pitanjima, zadacima, vježbama, problemima za rješavanje, uputama za oglede i opažanja, grafičko-ilustrativnim rješenjima, uporabi boja, različitih vrsta sloga i slično. Na kvalitetu udžbenika neosporno utječu didaktička i tehnička pravila: opseg i sistematizacija građe, funkcionalnost teksta, korelacija sa srodnim predmetima, format knjige, tehnički izgled knjige, ilustracije (Savremeni udžbenik..., 1970.).

Pedagoški udžbenici i priručnici prije Stjepana Basaričeka

Pojava udžbenika pedagogije odnosno udžbenika za pedagošku skupinu predmeta veže se uglavnom uz obrazovanje budućih učitelja. Povijest organiziranog obrazovanja učitelja u Hrvatskoj započinje organiziranjem osnovnog školstva stupanjem na snagu *Općeg školskog reda* (1774.) i školskog sustava *Ratio educationis* (1777.). U normalnim i glavnim školama za učiteljsko zvanje pripremaju se redoviti, nadareni i zainteresirani učenici te oni koji imaju određene uvjete i želju posvetiti se učiteljskom zvanju. Tijekom prve polovice 19. stoljeća učitelji su osposobljavani na tzv. preparandijalnim tečajevima pri pučkim (osnovnim) školama (Batinić, 2001: 167-168). Uz obuku u nastavnim predmetima izuzetnu je važnost imala metodička obuka koja se poučavala iz Felbigerova² djela *Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen in den kaiserlich-königlichen Erbländern* (1775.) odnosno hrvatskih prijevoda skraćenih i prerađenih

² Johann Ignaz Felbiger (1724.-1788.) na poziv carice Marije Terezije sudjelovao je u organizaciji austrijskoga školstva. Svoje je spoznaje i iskustva primijenio na poboljšanje katoličkih škola koje su pripadale samostanu Sagan (Donja Šleska) u kojem je bio opat. Prema njegovim je nacrtima nastao i opći školski red za rimokatoličke škole vojvodine Šleske i grofovije Glatz. Godine 1774. dolazi u Beč i carica Marija Terezija iste godine odobrava *Allgemeine Schulordnung* (Opći školski red).

verzija toga djela. Radi se o *Kern des Methodenbuches für die Landschulmeister in dem k. k. Staaten* (1777.) te *Kurzer Leitfaden zur vorgeschriebenen Lehrart besonders für Lehrer auf dem Lande in dem Königreiche Ungarn und dessen Kronländern* (1796.). *Methodus* vlasnika Josipa Herovića prijevod je *Kern des Methodenbuches...* dok *Vpe-livanje od podvuchanya decze vu školi* (1835.) vlasnika Ivana Juriševića i *Czeli navuc-hanya nachin* iliti *Methodus razdeluje se na 3 strane* vlasnika Vjekoslava Premzla više odgovaraju djelu *Kurzer Leitfaden...* (Batinić, 2003: 224-233). Felbigerov je *Metho-denbuch* objedinjavao sva znanja potrebna u radu učitelja, ravnatelja i nadzornika (što uključuje propise, spoznaje pedagoške teorije te metodike rada u osnovnim školama). Godine 1820. izlazi *Methodenbuch oder Anleitung zur zweckmäßigen Führung des Lehramtes für Lehrer in Trivial- und Hauptschulen* Josepha Peitla, a talijanski se prijevod te metodike pod naslovom *Metodica di Giuseppe Peitl* rabi na metodičkim tečajevima na području Dalmacije i Istre. Prvi tiskani pedagoški udžbenici na hrvatskom jeziku pojavili su se u vrijeme osnivanja učiteljske škole³ u Zagrebu – 1849. godine. Radi se o sljedećim kompilacijskim udžbenicima tiskanim u Budimu: *Obćenita znanost poduča-vanja (didactica generalis)* za porabu učiteljskih sēmeništah, *Znanost odhranjivanja za porabu učiteljskih sēmeništah* i *Posebna znanost podučavanja ili napatuk k uspēšnom predavanju pojedinih naukah (didactica specialis)*.

Prvo pedagoško djelo koje potpisuje hrvatski autor i na hrvatskom je jeziku jest *Obuka malenih ili Katechetika*⁴ Stjepana Ilijaševića, a izlazi 1850. godine. Namijenjena je prvenstveno vjeroučiteljima, a pisana je u kršćanskom duhu. U obrazovanju učitelja dominiraju udžbenici izašli u Budimu (1849. godine) sve do pojave *Gojitbe i obće učbe*⁵ Stjepana Novotnoga 1867. godine.

Udžbenici pedagogije od Stjepana Basaričeka do danas

Pregled polazi od pedagogije Stjepana Basaričeka⁶ budući da su se njegove knjige najduže zadržale u uporabi i uspješno su potiskivale udžbenike i priručnike koji su se pojavljivali kasnije, a koje ćemo ovom prigodom samo spomenuti. Martin Štiglić 1889. godine izdaje *Pedagogiku ili uzgojoslovje* (namijenjena polaznicima bogoslovnih i učiteljskih škola), a 1893. *Povijest pedagogije*. Julije Golik (zagrebački gimnazijski učitelj) 1895. godine objavljuje *Nauk o uzgoju s osobitim obzirom na psihologiju* za potrebe učiteljskih škola, ali i kao priručnik učiteljima i svima koji se bave odgojem.

³ Učiteljna učionica zagrebačka.

⁴ Puni naslov glasi: *Obuka malenih ili Katechetika koju za porabu svetjenikah, učiteljah, roditeljah i svih prijateljah mladoga naraštaja sastavi Dr. Stēpan Ilijašević.*

⁵ Prvotno je tiskana u Zagrebu, a puni naslov bečkog izdanja glasi: *Gojitba i obća učba. Učevna knjiga za kralj. učiteljišta u našoj domovini.*

⁶ Godine 1876. izašla je Basaričekova *Teorija pedagogije ili nauk ob uzgoju* s ciljem da se rabi kao udžbenik u preparandijama. Autor navodi da se radi o prvom, općem dijelu pedagogije te da kani prirediti i kratku psihologiju i povijest pedagogije (što je kasnije i proveo u djelo). Knjiga se sastoji od *Uvoda* i šest *odsjeka* te *Dodatka*. Razmatra odgoj i znanost o odgoju, područja odgoja (tjelesni, intelektualni, estetski, religiozni i moralni odgoj), a u dodatku se bavi odgojem slijepih, gluhoonijemih i slaboumnih.

Između 1902. i 1906. godine izlaze udžbenici Jure Turića *Metodika obrazovne obuke* (Petrinja, 1902.), *Povijest uzgoja i nauke o uzgoju* (Zagreb, 1904.), i *Nauka o gojencu i odgoji* (Petrinja, 1906.).

Godine 1923. u Križevcima izlazi *Pedagogika, I. knjiga, Učiteljsko zvanje* Ante Cividinija. Nakana autora bila je objaviti djelo od četiri knjige. U predgovoru navodi i naslove i tematiku ostalih triju (*II. knjiga, Pedagoška propedeutika; III. knjiga, Razvitak problema pedagogije; IV. knjiga, Rezultati suvremene pedagogije*).

“Komplet” udžbenika pedagogije Stjepana Basaričeka sastoji se od četiri dijela (četiri knjige), a utemeljen je na Herbartovoj pedagogiji. Knjige su izašle u nakladi Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, a nisu kronološki izlazile redom od prve do četvrte.

Uzgojoslovje (prvi dio, Zagreb, 1880.) se sastoji od *Uvoda* i pet *Odsjeka*. Basariček definira odgoj (*uzgoj*), navodi njegovu podjelu, bavi se tjelesnim i *duševnim* odgojem, odgajanjem, odgojnim čimbenicima, a na koncu, u *Zaglavku*, razmatra svrhu, mogućnosti, sredstva, metode i načela odgoja te definiciju, potrebu, podjelu i pedagošku književnost. Basariček kaže: “*Pedagogija je dakle znanost, koja nas upoznaje sa sustavom načela i pravila, po kojih valja uzgajati čovjeka.*” (Basariček, 1880: 258) Knjigu nije isključivo namijenio uporabi u školama, ali smatra da će se ona uspješno moći rabiti u učiteljskim školama ili preparandijama, što se praktično i dokazalo. Drugi dio, *Obće obukoslovje* (didaktika; 1882.), počinje uvodom na koji se nastavlja pojašnjenje temeljnih pojmova kojima se bavi (npr. pojam i potreba obuke, uzgojna obuka itd.). Zatim Basariček govori o logici (*pripravna znanost*) iznoseći temeljne pojmove važne za njeno shvaćanje. Tek nakon toga prelazi na razradu gradiva u četiri *odsjeka* (predmeti obuke, metoda obuke, načela obuke te škola i njeno zakonodavstvo). *Posebno obukoslovje* (treći dio pedagogije; 1884.) sam Basariček smatra najzanimljivijim dijelom pedagogije jer učitelji od njega mogu imati praktične koristi. U uvodu definira pojam *posebno obukoslovje* (metodika). Nakon zorne obuke prelazi na stvarnu obuku (koju također prvo definira). Zatim razrađuje zemljopisnu, povijesnu, prirodopisnu i prirodoslovnu obuku (metodiku) i to tako da za svako područje definira pojam i svrhu, predlaže gradivo koje se ima obrađivati, metode rada, zorna pomagala, govori o povijesti obuke u pojedinom predmetu te završava s primjerima za svako područje. Na taj način razradio je i metodicu rada u jezikoslovnoj obuci (govor, čitanje, pismene vježbe, slovnica), računstvenoj obuci (računstvo, geometrija), obuci u pisanju, risanju, pjevanju, gimnastici te ručnom radu.

Povijest pedagogije (1881.) četvrta je i zaključna knjiga koja se po koncepciji i strukturi ne razlikuje od prethodne tri. Uvod govori o pojmu i zadaći povijesti pedagogije, koristi povijesti pedagogije te njenoj podjeli. Zatim prelazi na povijesni pregled razvoja pedagogije. Navodi dva osnovna perioda odnosno dijela: prije Isusa i poslije Isusa (što dalje razrađuje kroz povijesna razdoblja). Zaključuje s pregledom devetnaestog stoljeća, a za osamnaesto i devetnaesto stoljeće (dokle ga je obuhvatio) posebno izdvaja i prilike u Hrvatskoj. Izdanja Basaričekovih djela izlazila su sve do 1923. godine.

Tridesetih godina 20. stoljeća rabili su se opći pedagoški udžbenici Lj. M. Protića i R. Vučića.⁷

Hrvatski pedagoško-književni zbor 1938. godine povjerio je Sigismundu Čajkovcu okupljanje suradnika i osmišljavanje nacрта novih udžbenika za pedagošku skupinu predmeta. Planirano je izdavanje osnova psihologije i logike, opće pedagogije i didaktike, metodika, pedagoške psihologije te povijesti pedagogije. Do realizacije projekta nije došlo budući da je banska vlast preuzela monopol u izdavanju udžbenika. Poslije svršetka Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj se rabe prijevodi pedagoških udžbenika ili njihovih dijelova ruskih autora (Gruzdjev, Gončarov, Jesipov)⁸.

Godine 1951. u Zagrebu (u nakladi Pedagoško-književnog zbora) izlazi *Opća pedagogija* (uredio Stjepan Pataki). Udžbenik je namijenjen prvenstveno učiteljskim školama pa su se autori više osvrtni na rad u osnovnoj školi. Uz Stjepana Patakiju autorski surađuju Zlatko Pregrad, Vladimir Janković, Marijan Koletić, Petar Šimleša, Zvonimir Köhler, Dragutin Franković, Klonimir Škalko, Danica Nola, Tome Peruško, Bogdan Svilokos i Maks Štormar, a dodatak o specijalnoj pedagogiji uredila je Nada Sučević.

Autor prvog poglavlja Stjepan Pataki ne definira pedagogiju u klasičnom smislu. Određuje ju kroz detaljnije razmatranje njezina predmeta. Uvjetno rečeno, definira je kao znanost koja za predmet proučavanja ima odgoj djece i mladog naraštaja uopće, radi njegova unapređenja; smatra da ona uvažava pozitivno naslijeđe prošlosti, a da odgoj odraslih, njihovo daljnje obrazovanje prelazi njene okvire, to jest, ona se bavi odgojem još nerazvijenog naraštaja na putu do zrelosti. Opća pedagogija podijeljena je u petanest poglavlja uz dodatak *Uvod u specijalnu pedagogiju*. Započinje s određenjem predmeta, zadataka i metoda pedagogije te se daje pregled cilja i zadataka odgoja, kao i organizacije odgoja i obrazovanja. Zatim autori govore o razvoju i odgoju djeteta prije polaska u školu i o razvoju djeteta mlađe školske dobi. Nakon toga kratko prelaze na odgojna područja, bave se tjelesnim odgojem. Slijedi razmatranje didaktike (pojašnjenje pojma didaktike, pregled razvoja didaktike i didaktičkih teorija kroz povijest). Analizira se nastavni proces, govori o didaktičkim principima, sadržaju obrazovanja i nastave, organizaciji nastave, planiranju rada u nastavi, nastavnim metodama, ponavljanju i vježbanju, provjeravanju i ocjenjivanju, domaćim radovima učenika te radu s kombiniranim odjeljenjima. Nakon toga nastavljaju s obradom odgojnih područja i to s moralnim odgojem. Analiziran je kroz zadatke i sadržaj, faktore, principe i metode, organizaciju i odgoj razrednog i školskog kolektiva te veze moralnog odgoja s ostalim zadacima. Slijedi pregled estetskog odgoja.

Sljedeće poglavlje bavi se učiteljem - iskazana je vrijednost učiteljskog poziva i njegove društvene uloge, navedene privlačnosti i poteškoće učiteljskog poziva, istaknute njegove glavne osobine, važnost osobnog primjera učitelja, potreba rada učitelja na osobnom uzdizanju, a poglavlje završava poželjnim i potrebnim karakternim osobinama koje bi svaki učitelj trebao imati. Poglavlje koje slijedi bavi se obitelji i školom, njihovom važnošću, odnosima, vezama, suradnjom i odgojem u njima. Izvanrazredni

⁷ Lj. M. Protić: *Pedagogika*, Beograd, 1920.; R. Vučić: *Osnovi pedagogike*, Beograd, 1934. Prema popisu udžbenika u školskim izvješćima Državne muške učiteljske škole u Zagrebu iz 30-ih godina 20. stoljeća.

⁸ B. P. Jesipov i N. K. Gončarov: *Pedagogika, udžbenik za učiteljske škole*, Beograd, 1947.; P. N. Gruzdjev (ur.): *Pedagogija*, Beograd, 1949.

i izvanškolski rad u osnovnoj školi također su posebno obrađeni. Posebno je pružen pregled (i povijesni) pionirske organizacije i njene uloge u tadašnjem društvu.

Razmotreno je rukovođenje školom kroz razmatranje školskog sustava i njegove ovisnosti o sustavu rukovođenja državom, razvoj sustava rukovođenja školom u tadašnjoj FNRJ, a u vezi s razvojem socijalističke demokracije, razmatra se problematika odnosa škole prema prosvjetnim organima narodne vlasti i povezanost s lokalnim organima narodne vlasti. Zatim se prelazi na sam proces rukovođenja školom, govori se o liku rukovoditelja škole, problematiziraju se prosvjetni savjeti i govori se o njihovoj ulozi i značaju.

Poglavlje koje slijedi bavi se narodnim prosvjećivanjem kroz definiranje društvene i ekonomsko-političke uvjetovanosti narodnog prosvjećivanja, pregledom ciljeva i zadataka, oblika i metoda rada i sredstava narodnog prosvjećivanja, a zaključuje sa školom kao kulturno-prosvjetnim centrom u mjestu i okolini (govori se o tečajevima za širenje pismenosti, analfabetskim tečajevima, predmetnim tečajevima, srednjim tečajevima za opće obrazovanje, čitalačkim grupama...). *Opća pedagogija* zaključena je dodatkom pod nazivom *Uvod u specijalnu pedagogiju* koji se sastoji od općeg dijela te obrade pojedinih vrsta smetnji. Do 1968. godine izašlo je dvanaest izdanja *Opće pedagogije*.

Kao izvanredno izdanje Matice hrvatske 1968. godine izlazi *Pedagogija* (u dva sveska; drugo izdanje izašlo je već sljedeće godine). Uredili su je Ljubomir Krneta, Nikola Potkonjak, Vlado Schmidt i Pero Šimleša, a surađivalo je još četrnaest autora (Ivan Toličić, Radovan Teodosić, Nikola Vučenov, Milan Mirković, Vladimir Janković, Marica Dekleva, Zlatko Pregrad, Sonja Kukovec, Milica Bergant, Ilija Bosanac, Marijan Koletić, Vladimir Poljak, Vladimir Mužić i Stanko Gogala). Uredništvo upućuje na izdanje na slovenskom jeziku (istovremeno izlazi u Ljubljani) te na odvojena izdanja na latiničnom i ćirilničnom pismu (koja izlaze zbog određenih terminoloških razlika). Nakana urednika i autora nije bila pisati udžbenik pedagogije za nastavničke škole, no mišljenja su da će knjiga poslužiti kao priručnik učenicima i studentima nastavnčkih škola i fakulteta, a namijenjena je profesionalnim nastavnicima i svima onima koji rade u području odgoja, obrazovanja, školstva i prosvjete. Pojmovi, podnaslovi i kraće definicije istaknute su deblje otisnutim tekstom (*bold*), a pojedini pojmovi istaknuti su tako što su otisnuti kurzivom. Autori u bilješkama (u fusnotama) upućuju na dodatne izvore ili pak dodatno pojašnjavaju sadržaje koji se obrađuju u tekstu. Dakle, možemo reći da su upotrijebljeni samo neki elementi metodičkog instrumentarija. Na kraju poglavlja je popis literature. Sadržaj je podijeljen u četiri dijela koji se dalje dijele na poglavlja. Prvi svezak donosi prva dva dijela, a drugi druga dva dijela. Prvi dio sadrži pet poglavlja: *Predmet pedagogije, Pedagoška metodologija, Psihički razvoj djeteta i omladinca, Cilj i organizacija sistema odgoja i obrazovanja u SFRJ, Nastavnik – odgajatelj*. Drugi dio prvoga sveska (također u pet poglavlja) govori o suvremenom obrazovanju, fizičkom odgoju, intelektualnom odgoju, moralnom odgoju te estetskom odgoju. Treći dio (drugi svezak) sastoji se od sljedećih poglavlja: *Porodica i odgoj, Predškolski odgoj, Škola, Pedagoška problematika slobodnog vremena, Specijalni odgoj*. Posljednji, četvrti dio unutar osam poglavlja bavi se didaktikom i njezinim predmetom, analizom nastavnog

plana, didaktičkim principima, sadržajem obrazovanja u nastavi, oblicima, metodama i sredstvima rada u nastavi, organizacijom nastave, nastavnim testom te zaključno odnosom između nastavnika i učenika.

Početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća izlazi *Pedagogija*⁹ u uredništvu Pere Šimleše. Kao autori pojedinih poglavlja javljaju se Angelina Borić, Terezija Dobrenić, Ivan Furlan, Milivoj Gabelica, Dragutin Gliha, Vladimir Janković, Ivan Klarić, Marijan Koletić, Josip Malić, Vladimir Mužić, Emil Paravina, Vlasta Poldrugač, Vladimir Poljak, Zlatko Pregrad, Pero Šimleša te Ante Vukasović.

Iako nigdje nije konkretno navedena namjena ove pedagogije, upotrebljavana je kao srednjoškolski i sveučilišni udžbenik. Po svojoj strukturi koncipirana je kao udžbenik, a sadržaj je podijeljen u pet poglavlja. Prvo se poglavlje bavi pedagogijom i njenim predmetom, metodologijom pedagogije, moći i granicama odgoja, ciljem i zadacima odgoja, odgojno-obrazovnim sustavom te reformom školskog sustava. Drugo poglavlje obrađuje odgojna područja. Počinje se tjelesnim odgojem, navodi se njegovo značenje, smisao i sadržaj, zatim zadaci (zdravstveni, fizički, obrazovni, estetski, rekreativni i moralni) koji se njime moraju ostvariti, a zaključuje se pregledom faktora, oblika rada i programa tjelesnog odgoja. Slijedi intelektualni odgoj gdje je određen sam njegov pojam, navedena sredstva i putovi ostvarivanja. Moralni odgoj obrađen je na vrlo sličan način (dakle objašnjeni su osnovni pojmovi, smisao i etape, cilj i zadaci, sadržaj, faktori, načela, metode i sredstva). Pregled odgojnih područja završava estetskim te radnim i tehničkim odgojem. Treće poglavlje počinje odgojem u obitelji (razmatra se njena odgojna funkcija, utjecaj razvoja obitelji na obiteljski odgoj, uloga obiteljskog odgoja u socijalizmu, specifične odgojne mogućnosti obitelji i osnovni preduvjeti obiteljskog odgoja, zadaci i sadržaj, metode i sredstva odgoja te suradnja obitelji i drugih odgojnih faktora), slijedi odgoj djeteta prije polaska u školu, odgoj u školi, odgoj u dječjim organizacijama, odgoj u domovima, a poglavlje završava odgojem u slobodnom vremenu. Didaktikom, njenim predmetom i analizom nastavnog procesa bavi se četvrto poglavlje. Posljednje, peto poglavlje započinje razmatranjem specijalnog odgoja (navedeni su opći problemi s kojima se specijalni odgoj susreće i područja specijalnog odgoja: mentalna retardacija, poremećaji u ponašanju, tjelesna invalidnost, govorna oštećenja, oštećenje sluha, oštećenje vida), radno-profesionalne orijentacije i profesionalnog informiranja u osnovnoj školi, rada školskog savjetovišta s problematičnom djecom, upravljanja školom, prosvjetno-pedagoške službe, odgoja i obrazovanja odraslih pri čemu je zaključna tema adultna pedagogija odnosno teorija odgoja i obrazovanja odraslih.

Slijedi *Pedagogija*¹⁰ Josipa Malića i Vladimira Mužića. Udžbenik je namijenjen tzv. usmjerenom obrazovanju, a autori su mišljenja da može poslužiti i onima koji se ne namjeravaju profesionalno baviti odgojnim radom. Formalno je podijeljena u tri

⁹ Prvo je izdanje izašlo u nakladi Pedagoško-književnog zbora 1971. godine, a za ovaj pregled poslužilo je drugo izdanje iz 1973. godine.

¹⁰ Prvo je izdanje izašlo u nakladi Školske knjige 1981. godine, a pregled je rađen prema trećem izdanju iz 1983. godine.

poglavlja: *Odgoj i pedagogija, Tok, subjekti, društvena i ekonomska osnova odgoja, Dimenzije odgojnog rada.*

Prvo poglavlje započinje razmatranjem pojma odgoja i njegova mjesta u životu pojedinca i društva, nasljeđa i okoline kao odrednica razvoja ličnosti te osnovnih pojmova s područja odgoja (odgoj u širem i užem smislu, obrazovanje, nastava, njega, zaštita i zbrinjavanje, inkulturacija, socijalizacija i personalizacija). Tek tada autori prelaze na definiranje pojma pedagogije, mjesto pedagogije u sustavu znanosti, pedagogijske discipline te primjena metodologije pedagogije. Pružaju kratak povijesni pregled razvitka znanosti uopće pa tako i pedagogije te iz toga izvode njenu definiciju: “...*znanstveno utemeljena teorija koja se odnosi na određeni sektor ljudske prakse, tj. na odgoj. Pri tome se ta znanost bavi samim procesom odgoja i njegovim subjektima: odgajanicima i odgajateljima.*” (Malić, Mužić, 1983: 30). Govori se o odnosu pedagogije i filozofije, antropologije, psihologije, kibernetike, autonomiji pedagogije, antipedagogiji, pluridisciplinarnosti i interdisciplinarnosti. Prelaze zatim na pedagogijske discipline i svaku ukratko definiraju. Kada analiziraju primjenu metodologije pedagogije, obrazlažu i pedagoško istraživanje (vrste, metode, etape, postupke i instrumente prikupljanja podataka) te daju i kraći pregled pedagoške statistike.

U drugom poglavlju autori govore o odgoju kao otvorenom sustavu, etapama njegova tijeka, zatim prelaze na opći cilj odgoja te njegovu konkretizaciju u zadacima odgoja, odgajatelja kao nositelja planiranja i realizacije odgojnog rada, organizaciju, upravljanje i ekonomiku institucionalnih oblika odgoja i obrazovanja, govore o samom provođenju odgojne djelatnosti, odgajaničkom usvajanju odgojnih sadržaja i, zaključno u ovom poglavlju, o vrednovanju odgojnog rada.

Treće poglavlje, koje se bavi dimenzijama odgojnog rada, započinje pregledom i pojašnjenjem istih (pod dimenzijama odgojnog rada autori podrazumijevaju područja razvoja odgajaničeve ličnosti, sadržaj odgojnog djelovanja na formiranje odgajaničeve ličnosti, specifičnost odgojnog djelovanja s obzirom na dob odgajanika te specifičnost odgojnog utjecaja na okolinu / okruženje u kojemu se odgoj ostvaruje). Svaka od njih detaljnije je pojašnjena. Kada govore o područjima razvoja odgajaničeve ličnosti autori navode kognitivno, afektivno i psihomotoričko područje razvoja. Sadržaji odgojnog djelovanja na formiranje odgajaničeve ličnosti jesu spoznajni (intelektualni), etički, estetski, sadržaj tjelesnog i zdravstvenog odgoja, radno-tehnički sadržaji te tada i sadržaji odgoja za samoupravljanje. Odgojno djelovanje u odnosu na dob i posebne uvjete odgajanika odnosi se na razmatranje odgoja u predškolskoj dobi, u školskoj dobi, odgoj odraslih, specijalni odgoj i permanentnost (stalnost) odgoja. Odgojno djelovanje prema okolini / okruženju odnosi se na djelovanje obitelji, dječjeg vrtića, škole, dječje i omladinske organizacije, domova, specijalnih škola, organizacije odgoja i obrazovanja odraslih, a završava odgojem u slobodnom vremenu.

Zanimljivost je ovoga udžbenika uporaba i količina metodičkog instrumentarija. Prije ili poslije svake sadržajne dionice zadaci su za promišljanje, diskusiju ili odgovaranje.

Opća povijest pedagogije Mate Zaninovića izašla je u Zagrebu 1988. godine. Autor u predgovoru ističe važnost povijesti pedagogije u sustavnom pripremanju bu-

dućih nastavnika. Udžbenik je namijenjen studentima pedagogije, a poslužit će kao priručnik učenicima tadašnjeg tzv. usmjerenog obrazovanja te će, smatra autor, dobro doći nastavnicima u njihovu svakodnevnom radu i stručnom usavršavanju. Na početku su definirani predmet, zadaci i metode opće povijesti pedagogije. Slijedi sadržaj podijeljen u tri velike cjeline koje su kronološki određene (*Stari vijek*, *Srednji vijek*, *Novi vijek*) te izabrana bibliografija djela iz opće povijesti pedagogije i kazalo imena. Svaka se velika cjelina dalje dijeli na podcjeline. Od metodičkog instrumentarija koristi se isticanjem imena autora u tekstu deblje otisnutim slovima (*bold*) dok su naslovi i nazivi istaknuti kurzivom. Sadrži tablice i crno-bijele fotografije (osoba spominjanih u tekstu ili, pak, ustanova odnosno prikaze iz škola koje se također spominju u tekstu). U prvoj cjelini (*Stari vijek*) razlaže postanak odgoja i odgoj u prvobitnom društvu, odgoj i škole starih istočnih naroda, odgoj u staroj Grčkoj te odgoj i obrazovanje u starom Rimu. Predstavljajući srednji vijek (unutar druge cjeline) govori o odgoju i školama u ranom srednjem vijeku, razdoblju skolastike, o postanku i razvitku sveučilišta, gradskim i drugim školama, odgoju i obrazovanju u Bizantu, razdoblju humanizma i renesanse te reformaciji i protureformaciji. Posljednja, treća cjelina naslovljena je *Novi vijek*. Započinje predstavljanjem empirizma i racionalizma u pedagogiji. Slijedi prikaz pedagoškog sustava J. A. Komenskog, škola i pedagogije tijekom 17. i 18. stoljeća, pedagogije revolucionarnog građanstva, školstva u Europi u prvoj polovici 19. stoljeća, pedagoških misli klasika njemačke filozofije, pregled klasika njemačke pedagogije 19. stoljeća, osnivača socijalističke pedagogije, prikaz pozitivizma u pedagogiji, pregled školstva u Europi u drugoj polovici 19. stoljeća, predstavljanje ruskih pedagoga 19. stoljeća, pedagogije pragmatizma, reformnih pedagoških pokreta u Europi do Prvoga svjetskog rata, razmatranje Oktobarske socijalističke revolucije i odgoja, predstavljanje europske građanske pedagogije prve polovice 20. stoljeća, pregled promjena u školstvu i pedagogiji tijekom Drugog svjetskog rata i nakon njega te zaključno prikaz promjena u odgoju i obrazovanju u uvjetima znanstveno-tehnološke revolucije.

Devedesetih godina izlazi *Pedagogija*¹¹ Ante Vukasovića. Ovaj sveučilišni udžbenik strukturiran je u četiri veće cjeline (dijela), a svaka od tih cjelina dijeli se dalje na ukupno dvadeset poglavlja. Autor knjigu započinje bavljenjem pedagogijom i njenim predmetom, dakle ujedno i definira pedagogiju kao znanost koja bi, ukratko rečeno, bila samostalna znanost o odgoju.

Slijedi pregled temeljnih odrednica pedagojske znanosti. Prvo poglavlje okončava analizom odnosa pedagogije prema drugim znanostima. U drugom se poglavlju autor bavi fenomenom odgoja gdje govori o tome što je odgoj, koja su njegova pojmovna određenja, moći i granice odgoja, govori o podjeli odgoja (dakle kriterijima podjele), a završava razmatranjem odgojnog procesa.

Treće poglavlje prvog dijela usmjereno je na cilj i zadatke odgoja. A. Vukasović navodi odgojni ideal, cilj i zadatke odgoja, nabraja različite pristupe određivanju odgojnih zadataka (radi se o konkretizaciji odgojnih ciljeva i zadataka na razne načine), a

¹¹ Prvo je izdanje izašlo 1990. godine, a pregled je rađen prema trećem izdanju izašlom 1994. godine.

zaključna je tema ovog poglavlja promatranje mjesta cilja i zadataka odgoja u odgojnoj djelatnosti.

Autor zatim prelazi na drugi dio knjige, podijeljen u pet poglavlja, u kojem govori o temeljnim odgojnim područjima. Tjelesni odgoj predmetom je bavljenja prvog poglavlja. O njemu autor govori kroz raščlambu tjelesnog odgoja kao temeljnog odgojnog područja, zatim prelazi na zadatke tjelesnog odgoja da bi okončao putovima realizacije tjelesnog odgoja. Drugo se poglavlje odnosi na intelektualni odgoj, koji obrađuje vrlo slično tjelesnom. Nakon intelektualnog odgoja autor prelazi na moralni. Počinje s obrazlaganjem smisla i etapa procesa moralnog formiranja, govori o svrsi, zadacima i sadržaju moralnog odgoja, a na kraju ovog poglavlja i o metodici njegova ostvarivanja. Sljedeća dva poglavlja posvećena su estetskom i radnom odgoju, a obrađena su na gotovo isti način (razmatranje obaju područja kao temeljnih odgojnih područja, njihove svrhe i zadataka, njihovih sadržajnih komponenti i mogućnosti ostvarivanja, kod estetskog odgoja govori o metodičkim pretpostavkama realizacije, a kod radnog o važnijim činiteljima i osnovnim zahtjevima za ostvarivanje).

Treći se dio knjige u sedam poglavlja bavi područjima realizacije odgoja. Obiteljski odgoj tema je prvog poglavlja - govori se o odgojnoj funkciji obitelji, svrsi, zadacima i sadržaju obiteljskog odgoja, roditeljima kao odgajateljima, pedagoškoj kulturi roditelja i obiteljskoj pedagogiji.

Slijedi poglavlje posvećeno predškolskom odgoju koji se obrađuje kroz odgoj u ranom djetinjstvu, odgoj u predškolsko doba, sadržaje i organizaciju rada u dječjem vrtiću, govori se o problemu hospitalizma (zavodskog zbrinjavanja) te o predškolskoj pedagogiji. Školskim i visokoškolskim odgojem, kroz razmatranje organizacije školskog sustava, unutarnje organizacije nastavno-odgojnog rada u školi, škole kao imanentno odgojne institucije, lika učitelja, nastavnika-odgojitelja te školske i visokoškolske pedagogije, didaktike i metodike, bavi se treće poglavlje.

Četvrto poglavlje analizira odgoj i obrazovanje odraslih i to kroz elemente potrebe odgoja i obrazovanja odraslih, specifičnosti, smisao i zadatke toga odgoja, njegovu organizaciju i oblike, važnije institucije u kojima se provodi te definiranje adultne pedagogije. Posljednja tri poglavlja drugog dijela knjige obrađuju odgoj u domovima, odgoj u slobodnom vremenu i specijalni odgoj. Specijalni odgoj tretira kao odgojno područje, nabroja područja odgojne ometenosti, bavi se integracijom hendikepiranih učenika u redovite škole, govori o ustanovama za specijalni odgoj, a završava, naravno, definiranjem specijalne pedagogije.

Zaključni, četvrti, dio Vukasovićeve *Pedagogije* podijeljen je u pet poglavlja, a predmet bavljenja su osnove metodike odgojnog rada. Definirana je metodika odgojnog rada, problematizirano je pitanje zanemarenosti i potrebe reafirmiranja odgojne funkcije te istaknuta prijevika potreba razrade metodike odgojnog rada. Slijedi razmatranje općih faktora u odgojnom procesu (pruža pregled odgojnih faktora, navodi specifičnosti pojedinih faktora te ističe potrebu skladnog djelovanja različitih faktora). Općim načelima odgojnog rada (svrsishodnosti, aktivnosti, pozitivne orijentacije, mnogostranosti, primjerenosti, individualizacije, socijalizacije, jedinstvenosti te načelo dosljednosti) autor se bavi unutar trećeg poglavlja. Zaključna poglavlja četvrtog dijela,

a ujedno i same *Pedagogije*, posvećena su metodama i sredstvima odgojnog rada. Autor se bavi metodom poučavanja, uvjeravanja, navikavanja i sprečavanja, a kada govori o sredstvima to su sredstva usmjeravanja, sredstva poticanja i sredstva sprečavanja.

Kao i gotovo sva ostala poglavlja, i ovo završava popisom literature korištene za određeno područje. Relativna sadržajna novost koju Vukasovićeve *Pedagogija* uvodi u odnosu na prije spomenute u ovom pregledu jesu osnovni elementi metodike odgojnog rada.

Edukologija, integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja (1999.) Nikole Pastuovića udžbenik je namijenjen studentima studija obrazovno-odgojnih znanosti, psihologije, sociolozima, ekonomistima obrazovanja i odgoja, studentima pedagogije te studentima nastavničkih fakulteta, učiteljima, nastavnicima, ravnateljima škola. U predgovoru autor govori i o promjenama u području obrazovanja i odgoja tijekom 20. stoljeća (u teoriji i praksi), pojašnjava pojam *edukacija* kao viši rodni pojam za obrazovanje i odgoj te se bavi teorijskim izvorima edukološkoga pristupa. Određeni pojmovi su istaknuti deblje otisnutim slovima (*bold*) i kurzivom. Sadržaj je podijeljen u osam poglavlja koja su dalje razrađena u potpoglavlja, a na kraju svakoga je popis literature. Udžbenik sadrži *slike* odnosno sheme i prikaze te imensko i predmetno kazalo. Prvo poglavlje, *Koncepcija i odrednice cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, govori o krizi tradicionalne škole i njezinim uzrocima, značajkama koncepta cjeloživotnog obrazovanja i odgoja, nastanku i privaćanju koncepta cjeloživotnog obrazovanja i odgoja, rekonceptualizaciji školovanja mladih, rekonceptualizaciji obrazovanja odraslih, glavnim odrednicama cjeloživotnog obrazovanja i odgoja te temeljnim pojmovima (konceptima) i njihovim nazivima. Drugo poglavlje uvodi nas u teorije i znanosti o obrazovanju i odgoju. Obrazovno-odgojnim sustavom i njegovim ciljevima autor se bavi u trećem poglavlju razmatrajući elemente obrazovno-odgojnog sustava, sustavski pristup istraživanju obrazovanja i odgoja, ciljeve i svrhu obrazovno-odgojnog sustava, konkretizaciju tih ciljeva te svrhu i ciljeve obrazovanja i odgoja u budućnosti. Unutar četvrtoga poglavlja, naslovljenog *Psihologija cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Pastuović progovara o nastanku i važnosti psihologije cjeloživotnog obrazovanja i odgoja za znanstvena istraživanja edukacije, predmetu psihologije cjeloživotnog obrazovanja i odgoja, razvoju ličnosti, utjecaju nasljeđa i okoline u razvoju inteligencije, razvoju čuvstvenih i motivativnih osobina ličnosti, načinima i oblicima učenja, pamćenju i učenju, dobnim razlikama u subjektivnim čimbenicima učenja te područjima učenja i dugoročnog pamćenja. Peto je poglavlje posvećeno sociologiji cjeloživotnog obrazovanja i odgoja. Ekonomikom cjeloživotnog obrazovanja i odgoja bavi se šesto poglavlje. Nakon predmeta istraživanja i razvoja ekonomike obrazovanja i odgoja autor govori o teoriji o ljudskom kapitalu i teoriji modernizacije. O teoriji obrazovno-odgojnih politika (praksiologiji obrazovanja i odgoja na makrorazini) govori sedmo poglavlje. Prvo je određen koncept obrazovno-odgojne politike, zatim planiranje obrazovanja, autor govori o istraživanjima obrazovanja i obrazovnoj politici, administriranju i upravljanju obrazovno-odgojnim sustavom, reformiranju obrazovno-odgojnih sustava, školi u obrazovno-odgojnoj reformi i infrastrukturi obrazovno-odgojnog sustava. Posljednje je poglavlje naslovljeno *Teorija kurikulumu: praksiologija obrazovanja i odgoja na*

mikrorazini i govori o konceptu kurikulumu, kurikulumskim teorijama, teoriji ciljeva učenja, teoriji sadržaja učenja (strukturnoj kurikulumskoj teoriji), teoriji uvjeta učenja te na koncu o teoriji vrednovanja.

Osnove suvremene pedagogije (uredio Antun Mijatović) izlaze u nakladi Hrvatskog književno-pedagoškog zbora iste, 1999., godine. U realizaciji je sudjelovao ukupno trideset i jedan autor¹². Sadržaji su raspoređeni unutar dvadeset i četiri poglavlja sistematizirana sukladno pristupu suvremenoj pedagogiji, a posljednje je poglavlje zapravo pedagoški pojmovnik. Svako je poglavlje zaključeno popisom literature, a sadrži shematske i tabelarne prikaze. Prvo poglavlje, naslovljeno *Ishodišta i odredišta suvremene pedagogije*, iz različitih diskursa predstavlja samu knjigu i moguće načine kako je iščitavati. O razvoju suvremenih pedagoških ideja doznajemo u drugom poglavlju razmatranjem temeljnih smjerova toga razvoja, slijedi problematiziranje postindustrijskih vremena i njihovih paradigmi, zatim predstavljanje odabranih ideja alternativnih škola i znanstvenih određenja razvoja pedagoške teorije. Poglavlje zaključuje rasprava o raspadu velikih ideja (zbog polarizacije pedagoške ljevice i desnice u Europi krajem 70-ih i početkom 80-ih godina 20. stoljeća) te predstavljanje trendovskih ideja koje se javljaju i procesa globalizacije. O razvitku pedagoške misli u Hrvatskoj govori treće poglavlje. Predstavljen je razvitak školstva u Hrvatskoj, istaknuti su stranci koji su djelovali kao istaknuti hrvatski pedagozi te pedagogija u Hrvatskoj u periodu od 1874. do 1918. Poglavlje okončava podcjelina posvećena hrvatskoj pedagogiji 20. stoljeća. Pedagogijskom znanosti i njezinim određenjima kroz raščlambu pojma pedagogije, teorijskih polazišta, pedagoških istraživanja, tijeka istraživanja, provođenja istraživanja, kvalitativne i kvantitativne analize podataka, interpretacije i objavljivanja i primjene rezultata istraživanja bavi se četvrto poglavlje. U petom poglavlju razmatraju se svrha i zadaće odgoja i obrazovanja analizom teorijskih osnova problematike, odgojnog ideala, svrhe i zadaće odgajanja, pedagoške artikulacije i ostvarivanja te taksonomijskog pristupa opredmećenju svrhe. Šesto poglavlje, *Temeljne zakonitosti obrazovanja i odgoja*, progovara o znanstvenoj zakonitosti uopće, znanostima koje istražuju temeljne zakonitosti obrazovanja i odgoja te o predmetu obrazovno-odgojnih znanosti. Slijedi promišljanje teleoloških zakonitosti obrazovanja i odgoja, zakonitosti ostvarivanja unutarnjih ciljeva obrazovanja i odgoja te zakonitosti ostvarivanja društvenih ciljeva obrazovanja i odgoja. Odgojem se bavi sedmo poglavlje. Nakon uvodnog razmatranja slijedi predstavljanje koncepta odgoja u duhovnoznanstvenoj pedagogiji, u kritičko-racionalističkoj znanosti o odgoju te u emancipatorskoj pedagogiji. Obrazovanje je tema osmoga poglavlja. Započinje pitanjem što je obrazovanje te pojašnjavanjem samoga pojma. Nastavlja se razmatranjem svrhe i sadržaja obrazovanja, a zaključuje vrednovanjem obrazovanja. Na to se logički nadovezuje deveto poglavlje u kojem su se autori

¹² Stanko Antić, Slavica Bašić, Ivan Dumbović, Ivan Herceg, Neven Hrvatić, Vladimir Jurić, Dieter Katzenbach, Zvonimir Koraj, Olga Lui, Dubravka Maleš, Milan Matijević, Antun Mijatović, Arijana Miljak, Anđelko Mrkonjić, Vladimir Mužić, Marko Palekčić, Nikola Pastuović, Anđelka Peko, Dušan Petričević, Eli Piršl, Koraljka Posavec, Vladimir Rosić, Vedrana Spajić-Vrkaš, Stjepan Staničić, Vladimir Strugar, Edita Šooš, Ewald Terhart, Wilof Vollstadt, Hrvoje Vrgoč, Ante Vukasović, Gojko Zovko.

pozabavili izobrazbom. Sljedeće (deseto) poglavlje problematizira odnos škole, gospodarstvenoga, političko-administrativnog i socio-kulturnog sustava, razmatra pojam teorije, svestranosti teorija prema školskoj praksi, pruža pregled teorije škole i temeljnih funkcija škole te predstavlja razvojni smjer školskih teorija. Nastavnim sadržajima i znanjem (nastavni plan, kurikulum, oblici znanja o odgoju, odnos sadržaja i metode u nastavi...) autori su se pozabavili u jedanaestom poglavlju. Dvanaesto poglavlje bavi se sustavom odgoja i obrazovanja (odrednice sustava odgoja i obrazovanja, međunarodna klasifikacija obrazovnih standarda, segmenti i razine školskog sustava, pregled osnovnih pokazatelja hrvatskog školskog sustava). Trinaesto poglavlje govori o socijalnoj pedagogiji. Učenici s osobitim potrebama tema su četrnaestoga poglavlja (navode se uzroci odstupanja od prosječnog razvoja i oblici odstupanja). Učitelj, kojeg se smatra temeljnim nositeljem sustava odgoja i obrazovanja, predmetom je petnaestog poglavlja. Cjeloživotnim obrazovanjem bavi se šesnaesto, a problematikom financiranja školstva sedamnaesto poglavlje. O didaktici i obrazovnoj tehnologiji govori osamnaesto, a o epifenomenologiji odgoja i obrazovanja devetnaesto poglavlje. Dvadeseto poglavlje otvara problematiku upravljanja i rukovođenja u obrazovanju. Praćenje, vrednovanje i prosudba učinkovitosti odgojno-obrazovnog rada tema je dvadeset i prvoga poglavlja. Sljedeće je (dvadeset i drugo) poglavlje posvećeno futurološkoj pedagogiji. Pretposljednje, dvadeset i treće poglavlje bavi se međunarodnim polazištima razvoja odgoja i obrazovanja. Posljednje poglavlje, pedagoški pojmovnik, obrađuje stotinu dvadeset i četiri pojma.

*Pedagogija*¹³ Marka Pranjića izlazi u Zagrebu 2001. godine. Autor u predgovoru govori o terminološkoj neujednačenosti osnovnih pojmova vezanih uz pedagogiju i njezino definiranje. Udžbenik je namijenjen odgajateljima, učiteljima, nastavnicima, profesorima, roditeljima, voditeljima ustanova namijenjenih mladeži, dakle, autor je mišljenja da će biti od koristi svima koji se na bilo koji način bave kako odgojem tako i obrazovanjem. Pranjićeva je *Pedagogija* podijeljena u pet velikih cjelina dalje podijeljenih na podcjeline. Autor navodi i popis literature te kazalo osobnih imena i kazalo pojmova. Udžbenik se sastoji od sadržajnih tekstova tematski podijeljenih (podcjeline se dalje tematski dijele od većih ka manjima, tema se detaljnije razrađuje). Pojmovi odnosno važni dijelovi teksta ili određenja pojmova vizualno su istaknuti kurzivom. Pranjić se koristi bilješkama u fusnotama koje upućuju na citirane autore, rabljenu literaturu, daje mjestimično dodatna pojašnjenja. Prva cjelina, *Odgajanik – središte odgoja*, bavi se različitim poimanjima čovjeka, kršćanskim poimanjem čovjeka, čovječjom poučljivošću te razvojnim teorijama. Unutar druge cjeline razmotreni su problemi učenja i obrazovanja u odgoju, učenja kao pedagoškog problema, obrazovanja kao pojma ljudskog odrastanja te obrazovne politike. *Pedagogija pred novim izazovima* (treća cjelina) progovara o izazovima koje pred pedagojsku znanost donosi vrijeme (krize i kritike), bavi se odgojem i njegovim referencama (pojašnjenje samog odgoja i s njim povezanih pojmova, pojava i procesa), interakcijom odgoja i pedagogije te

¹³ Puni naslov glasi: *Pedagogija, suvremena stremljenja, naglasci, ostvarenja*.

interakcijom pedagogije i kulture. Četvrta cjelina, *Znanstvena impostacija pedagogije*, započinje povijesnim pregledom odnosno osvrtom na povijest pedagoške misli. Slijedi razmatranje područja istraživanja pedagogijske znanosti, navedeni su profili odgojne znanosti (npr. feministička odgojna znanost, duhovno-znanstvena odgojna znanost, historijska odgojna znanost, humanistička odgojna znanost...), autor razmatra filozofiju odgoja, pedagošku epistemologiju te odgojne znanosti (budući da se polovicom 20. stoljeća umjesto o pedagogiji počinje govoriti o odgojnim znanostima, i Pranjić navodi različite klasifikacije). Posljednja se, peta, cjelina bavi odgojnim autoritetima i uzorima. Autor navodi vrste i uzorke autoriteta, definira i pojašnjava pojam autoriteta i autoritarizma u odgoju, razmatra odgojne uzore i odgoj za i protiv uzora.

U Varaždinskim Toplicama 2002. godine izlazi *Pedagogija* Marka Stevanovića. Radi se o sveučilišnom udžbeniku pedagogije, sadrži predgovor autora, uvod, devet tematskih cjelina, zaključke, sažetak na engleskom jeziku (*summary*), kazalo imena te popis literature. Cjeline (podcjeline) započinju poticajem za razmišljanje kao uvodom u sadržaj koji slijedi, naslovljenim *Kako objašnjavate*. Zatim slijedi sadržajni tekst u kojem se razmatraju i definiraju pojmovi. Posebno su istaknuti pojedini pojmovi, a definirani su i pojašnjeni vrlo jednostavno i razumljivo. U sadržaj su uklopljeni vicevi, izreke, poslovice, priče, aforizmi, citati, preuzimane su definicije drugih autora. Pojmovi su istaknuti debelo otisnutim slovima (*bold*), okvirima, podvlačenjem, verzalom, Stevanović navodi primjere, upućuje na druge autore i izvore. Prva je cjelina posvećena čovjeku, odgoju i društvu. U drugoj cjelini autor razmatra pedagogiju kao kritičku i stvaralačku znanost o odgoju. Pedagogijska metodologija tema je treće cjeline (opća i posebna metodologija, razmatranje smisla istraživanja u odgoju i obrazovanju, vrste istraživanja, hipoteza/e i varijable, instrumenti i postupci, kvantitativna i kvalitativna metodologija, akcijska istraživanja). Odgojnim idealom, ciljevima i zadacima odgoja bavi se četvrta cjelina progovarajući o odnosu između odgojnog ideala, ciljeva i zadataka odgoja, odgojnom idealu, ciljevima i zadacima odgoja u društvu, školi i pedagogijskoj znanosti te o modelima konkretizacije odgojnog ideala, ciljeva i zadataka. U sljedećoj cjelini Stevanović govori o odgoju, vrijednostima i kvaliteti života – razmatrajući prvo odgoj kao vrijednosnu kategoriju, a zatim odgoj kao jedan od važnih indikatora kvalitete života. Šesta cjelina, *Događanje odgoja*, bavi se teorijama razvitka čovjekove osobnosti i shvaćanjem odgoja te čimbenicima odgoja i njihovim odgojnim djelovanjem. Sedma cjelina govori o smislu i povijesti škole, teorijama škole, školskom sustavu (u svijetu i u Hrvatskoj), podsustavima škole, učitelju i njegovim kompetencijama te o učiteljskoj profesiji. Pretposljednja, osma, cjelina posvećena je obrazovnoj politici (i razvojnoj, kako u društvu tako i u školi) te smislu, važnosti i obilježjima obrazovne politike. Autor zaključuje udžbenik cjelinom u kojoj se bavi rukovođenjem i upravljanjem u odgoju i obrazovanju (odnosom rukovođenja i upravljanja, razinama upravljanja, važnošću rukovođenja i upravljanja te teorijama, modelima i postupcima rukovođenja i upravljanja).

Pedagogija, Knjiga koja uvodi u znanost o odgoju one koji su na početku odgojiteljske ili učiteljske profesije Mile Silova izlazi 2003. godine. Udžbenik je namijenjen, kako sam autor navodi, budućim odgojiteljima i učiteljima razredne nastave. Sadržajno

prati program kolegija Pedagogija na učiteljskom i odgojiteljskom studiju. Nakon predgovora slijedi Program kolegija Pedagogija te se dalje sadržaj razlaže u devet (*nastavnih*) cjelina. Sadrži i popis literature, priloge (*Teme za seminarske radove*, *Teme za vježbe*, *Upute za vježbe*, *John W. Schlatter: Ja sam učitelj*, *Popis literature iz kolegija Pedagogija za studente razredne nastave i izbornog predmeta*, *Popis literature iz kolegija Uvod u pedagogiju za studente predškolskog odgoja*, *Usmjeravajuća pitanja*), kazalo pojmova, kazalo autora, popis programa Europske unije (s web adresama i namjenom). Prva nastavna cjelina (*Čovjek, društvo, odgoj i priroda*) u osam podcjelina razmatra pitanje što je odgoj, terminologiju u području odgoja, teorije odgoja, odnos ličnosti i odgoja, društva, odgoja i kulture, odgoja i sustava, odgoja, obrazovanja i izobrazbe kroz modelski pristup, odnosa odgoja i smisla (teorija smisla). *Pedagogija – kritička i stvaralačka znanost o odgoju* druga je nastavna cjelina podijeljena u četiri podcjeline: *Predmetnost pedagogije*, *Dioba pedagogije*, *Pravci znanosti o odgoju*, *Pedagogija, edukologija i odgojna znanost*. Treća nastavna cjelina, *Pedagogijska metodologija*, u jedanaest podcjelina govori o tome kako čovjek upoznaje sebe i svijet u kojem živi, o postupcima prikupljanja i proučavanja podataka o odgojnim pojavama, odnosu pedagogije, ostalih znanosti i umjetnosti, razmatra znanstveno i zdravorazumsko mišljenje, predočava predmetnost pedagogijskog istraživanja (prikazujući tzv. model *pismo*), predstavlja moguću organizaciju pedagogijskog istraživanja (po etapama), iznosi temeljne metodološke pojmove pedagogijskog istraživanja, navodi metode (kako opće i posebne tako i metode znanosti o odgoju), definira akcijsko istraživanje te navodi vrste pedagogijskog istraživanja. Odgojnim idealom, ciljevima i zadacima odgoja autor se pozabavio unutar četvrte nastavne cjeline. Progovara o terminima (ideal, cilj, zadatak, model, norma, vrijednost), mogućim shvaćanjima u određivanju odgojnog ideala i ciljeva odgoja te mogućim determinantama odgojnog ideala i ciljeva odgoja. Slijedi prikaz modela konkretizacije odgojnog ideala, ciljeva i zadataka odgoja, definiranje pojmova *paideia* i *kalokagatia*. Odnosom odgoja, vrijednosti i kvalitete života autor se bavi u petoj cjelini gdje prikazuje i rezultate nekih istraživanja koja se odnose na kvalitetu života. *Događanje odgoja*, šesta nastavna cjelina, govori o faktorima razvoja čovjekove ličnosti, teorijama čovjekova razvoja i faktorima odgoja, stvaranju programa u području odgoja i obrazovanja kroz nacrt mogućeg empirijskog istraživanja o odnosu studenata prema faktorima odgoja. Sedma je nastavna cjelina naslovljena *Školski sustav i homo educator*. Unutar devetnaest podcjelina razmatra pitanja povezana sa školom, tendencijama kojima bi škola trebala udovoljiti, definiranjem škole (različita značenja koja je taj pojam imao kroz povijest), progovara o povijesti knjige, povijesti škole, prvim kršćanskim školama (uz što veže i pojam sedam slobodnih vještina), povijesti hrvatskoga školstva, o razdobljima u povijesti školstva i pedagogije... Cjelinu zaključuje *mudrim mislima* koje se odnose na učitelja i školu. Upravljanjem i rukovođenjem u odgoju i obrazovanju (*school management*) bavi se osma nastavna cjelina. Posljednja, deveta, nastavna cjelina posvećena je prosvjetnoj (obrazovnoj) politici. Istaknuto je pitanje što je to politika, progovara o odnosu između razvojne i prosvjetne (obrazovne) politike, definira prosvjetnu ili obrazovnu politiku, navodi temeljna obilježja prosvjetne politike te navodi područja kojima se prosvjetna politika bavi.

Autor u većinu spomenutih tema (cjelina, podcjelina) uvodi pitanjima te tako potiče čitatelja na razmišljanje i donošenje zaključaka. Donosi mnoštvo definicija i razmatranja drugih autora ili upućuje na druge autore ili izvore o pojedinoj temi ili sadržaju. Udžbenik uključuje četrdeset i devet *slika* (prikazi, sheme uz pojedine pojmove). Sastavnim dijelom udžbenika su *pitanja za raspravu, zadaci za samostalan rad, zadaci za vježbanje* kojima se čitatelja potiče na promišljanje i konkretne zadatke koje je potrebno realizirati. Pojedine cjeline završavaju upućivanjem čitatelja na naslove iz kojih se može doznati još informacija o određenoj temi (*Za one koji žele znati više*). Pojedini dijelovi teksta istaknuti su deblje otisnutim slovima (*bold*), najčešće su to naslovi i podnaslovi cjelina, te pojedini pojmovi ili kraće definicije. Autor je u tekst uvrstio mnoštvo izreka i mudrih misli. Ponegdje su upravo one dio zadataka za promišljanje ili služe kao uvod u pojedinu temu.

Zaključak

Ovaj pregled udžbenika pedagogije započinje djelima Stjepana Basaričeka, budući da se njegova pedagogija najdulje zadržala u uporabi. Samo su spomenuti radovi drugih autora koji u to vrijeme objavljuju (Martin Štiglić, Julije Golik, Jure Turić, Ante Cividini). Nakon Drugoga svjetskog rata u uporabi su prijevodi pedagogija ruskih autora, koji su ovom prigodom također samo spomenuti (Gruzdjev, Gončarov, Jesipov). Pregledano je ukupno četrnaest pedagoških udžbenika naših autora (izdanja dostupna u Pedagoškoj knjižnici Davorina Trstenjaka i Zbirci udžbenika i priručnika u sastavu Hrvatskoga školskog muzeja u Zagrebu). Sva se djela navedena u radu nazivaju udžbenicima (zbog sadržaja i gradiva koje obrađuju te praktične primjene koju su imala ili imaju). *Pedagogija* u uredništvu P. Šimleše udžbenik je prvenstveno namijenjen učiteljskim školama, *Pedagogija* J. Malića i V. Mužića udžbenik je za tzv. usmjereno odnosno srednjoškolsko obrazovanje, a ostalo su sveučilišni udžbenici (za studente pedagogije, psihologije, razredne nastave, predškolskog odgoja...; M. Zaninović mišljenja je da *Opća povijest pedagogije* može poslužiti kao priručnik učenicima tzv. usmjerenog obrazovanja) i sve one koji se profesionalno bave ili će se baviti odgojem, obrazovanjem i prosvjetom.

Stjepan Basariček izdaje “komplet” udžbenika pedagogije (u četiri knjige), posebno se baveći odgojem, didaktikom, metodikama i poviješću pedagogije. Pedagogija u izdanju Matice hrvatske izašla je u dva sveska. U ostalim su udžbenicima sadržaji tematski raspoređeni u veće cjeline i podcjeline. S. Basariček, M. Zaninović, A. Vukasović, N. Pastuović, M. Pranjić, M. Stevanović i M. Silov samostalno potpisuju udžbenike, dok su ostali uradak dvaju autora (J. Malić, V. Mužić) ili skupine autora (udžbenik koji je uredio S. Pataki, udžbenik u izdanju Matice hrvatske, udžbenik koji je uredio P. Šimleša, udžbenik koji je uredio A. Mijatović) u kojima su pojedini autori pisali o određenim područjima u pedagogiji. Neki su autori svojim priložima sudjelovali u više pregledanih udžbenika (Z. Pregrad, V. Janković, P. Šimleša, V. Poljak, V. Mužić, A. Vukasović). Pregledani udžbenici sadržajno su slični, a razlike su uočljive u

organizaciji gradiva i tema unutar cjelina i podcjelina (odskaae Basariček koji tematski određuje svaku od svoje četiri knjige). Terminološki se od ostalih razlikuje *Edukologija* N. Pastuovića. Autor pojmovima obrazovanje i odgoj pretpostavlja *edukaciju* kao viši rodni pojam i definira *edukologiju* (integrativna znanost o cjeloživotnim obrazovno-odgojnim sustavima).

Pregledavajući udžbenike obratili smo pozornost na didaktičko-metodički instrumentarij rabljen uz predstavljene sadržaje (pitanja, zadaci, vježbe, problemski zadaci, upute za oglede i opažanje, grafičko-ilustrativna rješenja, uporaba boja, različite vrste sloga...). Imajući na umu da se stupanj didaktičkog oblikovanja smanjuje kako raste stupanj školovanja, a pregledani udžbenici uglavnom su sveučilišni, uočeno je sljedeće: najveći dio autora posegnuo je za grafičkim isticanjem pojedinih pojmova odnosno dijelova teksta (koristeći se pritom deblje otisnutim slovima - *bold*, *kurzivom*, razmaknutim slovima, organiziranjem podataka u tablice, slikama, shemama i prikazima), uvođenjem bilježaka s dodatnim pojašnjenjima (u fusnotama) i uputama na literaturu, organiziranjem podataka u imenska, autorska i predmetna kazala, popise literature. Sami tekstovi “zahtjevniji” su, odnosno više potiču na promišljanje bez posebnih jedinica sadržaja kojima bi to bilo izravnije učinjeno.

U *Pedagogiji* Josipa Malića i Vladimira Mužića, pak, prije ili poslije svake sadržajne dionice nalazimo zadatke za promišljanje, diskusiju, odgovaranje. Marko Stevanović u svom sveučilišnom udžbeniku cjeline (podcjeline) započinje poticajnim jedinicama naslovljenim *Kako objašnjavate*, navodi različite primjere te u sadržaj uvodi viceve, izreke, poslovice, priče, aforizme, citate, preuzima definicije drugih autora, a osim već spomenutih dijelova otisnutih boldom, kurzivom koristi se i uokvirivanjem te podvlačenjem onih dijelova koje želi posebno istaknuti.

M. Silov u svaku od cjelina uvodi pitanjima kojima potiče na razmišljanje i zaključivanje, navodi mnoštvo definicija, razmatra stavove drugih autora (upućuje na radove drugih autora i druge izvore znanja i informacija). Uporabio je četrdeset i devet slika (prikaza i shema), a rabi i pitanja za raspravu, zadatke za samostalan rad, zadatke za vježbanje (na poticajnom nivou te vrlo konkretno), pojedine cjeline zaključuje upućivanjem na naslove koji nude više informacija o određenoj temi (za one koji žele znati više). Uključio je različite priloge, kazala, popise.

Uzimajući u obzir godine izdanja pregledanih udžbenika te činjenicu da ih je većina doživjela više izdanja, mogli bismo reći da se općepedagoški udžbenici u Hrvatskoj pojavljuju relativno redovito. Iznimkom možemo proglasiti vrijeme nakon što iz tiska prestaju izlaziti izdanja Basaričekovih udžbenika (20-e godine 20. stoljeća), te vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata kada se rabe prijevodi ruskih autora.

Pojedine je dijelove nekih udžbenika potrebno promatrati u kontekstu vremena u kojem su nastali i rabili se, no smatramo ih korisnima budući da donose temeljne odrednice pedagoškijske znanosti. Udžbenik bi svakako osim informacija odnosno znanja morao poticati na razmišljanje i promišljanje te pružati poticaj praktičarima na primjenu tih znanja te stalno inoviranje u radu. Svaki bi udžbenik, a posebice udžbenici pedagogije namijenjeni budućim stručnjacima koji će se svakodevno baviti odgojno-obrazovnom praksom, morao biti sadržajno i oblikovno prilagođen vremenu u kojem

živimo te pratiti napredovanje suvremenih tehnika i tehnologija koje informacije i znanja čine vrlo dostupnima.

Sažetak

Udžbenik kao osnovna školska knjiga utemeljena na nastavnom planu i programu rabi se gotovo svakodnevno. Stoga je vrlo važno oblikovati ga tako da obrazovanje i samobrazovanje korisnika učini racionalnijim, optimalnijim, ekonomičnijim, efikasnijim i poticajnijim. S vremenom se sve više pozornosti polaže didaktičkom oblikovanju udžbenika budući da se pojavom pokreta radne i aktivne škole od udžbenika očekuje da korisnika uputi na izvođenje određenih aktivnosti te na taj način postane radnom knjigom. Pojava pedagoških udžbenika u Hrvatskoj veže se uglavnom uz obrazovanje učitelja. Metodička se obuka tijekom druge polovice 18. i prve polovice 19. stoljeća poučavala iz Felbigerova *Methodenbuch*a, odnosno hrvatskih prijevoda skraćenih i prerađenih verzija toga djela. Prvi se tiskani pedagoški udžbenici na hrvatskom jeziku javljaju u Budimu 1849. godine.

Pregled polazi od udžbenika Stjepana Basaričeka (prvi dio pedagogije izlazi 1880. godine) koji su se najdulje zadržali u uporabi (prestaju izlaziti 20-ih godina 20. stoljeća), a završava Pedagogijom M. Silova koja je izašla 2003. godine. Rad donosi pregled ukupno četrnaest općepedagoških udžbenika naših autora. Najvećim dijelom radi se o udžbenicima za više odnosno visoko obrazovanje, što se očituje i u uporabi didaktičko-metodičkog instrumentarija. Predstavljena je struktura i organizacija gradiva svakog od njih te je pružen sadržajni pregled. Učinjen je i pregled uporabe didaktičko-metodičkog instrumentarija – koliko se i u kojim udžbenicima pojavljuje te u kojim oblicima i u kolikoj je mjeri zastupljen.

LITERATURA

1. Basariček, Stjepan: *Pedagogija : I. dio : Uzgojoslovje*, Hrvatski pedagogijsko-književni sbor, Zagreb, 1880.
2. Basariček, Stjepan: *Pedagogija : II. dio : Obće obukoslovje*, Hrvatski pedagogijsko-književni sbor, Zagreb, 1882.
3. Basariček, Stjepan: *Pedagogija : III. dio : Posebno obukoslovje*, Hrvatski pedagogijsko-književni sbor, Zagreb, 1884.
4. Basariček, Stjepan: *Pedagogija : IV. dio : Poviest pedagogije*, Hrvatski pedagogijsko-književni sbor, Zagreb, 1881.
5. Basariček, Stjepan: *Teorija pedagogije ili nauk ob uzgoju*, Knjižara Lav. Hartmána, Zagreb, 1876.
6. Batinić, Štefka: Felbigerov Methodenbuch u Hrvatskoj, *Metodika : časopis za teoriju i praksu metodikā u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, 2003., str. 224-233.
7. Batinić, Štefka: Obrazovanje učitelja, *Hrvatski školski muzej 1901.-2000.*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2001., str. 167-168.
8. Bukša, Juraj: Ka boljim i efikasnijim udžbenicima, *Pedagoški rad*, 1970., str. 421-423.

9. Dumbović, Ivan: Prilog Stjepana Ilijaševića pedagogiji i školstvu u Hrvatskoj, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 1982., str. 93-103.
10. Fučijaš, Đuro: Udžbenik – izvor studiranja, *Pedagoški rad*, 1970., str. 482-487.
11. Furlan, Ivan: Teorija informacija i suvremen udžbenik, *Pedagoški rad*, 1970., str. 449-454.
12. Giesecke, Hermann: *Uvod u pedagogiju*, Educa, Zagreb, 1993.
13. Gruzdjev, P. N. (ur.): *Pedagogija*, Naučna knjiga, Beograd, 1949.
14. Gudjons, Herbert: *Pedagogija : temeljna znanja*, Educa, Zagreb, 1995.
15. *Izveštaj Državne muške učiteljske škole (s vježbaonicom) u Zagrebu za školsku godinu 1929-1930*, Zagreb, 1930.
16. *Izveštaj o Državnoj učiteljskoj školi i s njom spojenoj osnovnoj školi kako vježbaonici u Zagrebu za školsku 1935-1936 godinu*, Zagreb, 1936.
17. Jesipov, B. P.; Gončarov, N. K.: *Pedagogika : udžbenik za učiteljske škole*, Prosveta, Beograd, 1947.
18. Koletić, Marijan: Udžbenik i ostala nastavna sredstva u odnosu na programske koncepcije, *Pedagoški rad*, 1970., str. 471-476.
19. Malić, Josip; Mužić, Vladimir: *Pedagogija*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.
20. Mijatović, Antun (ur.): *Osnove suvremene pedagogije*, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999.
21. Pastuović, Nikola: *Edukologija : integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Znamen, Zagreb, 1999.
22. Pataki, Stjepan (ur.): *Opća pedagogija*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1951.
23. Poljak, Vladimir: *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*, Školska knjiga, Zagreb, 1980.
24. Poljak, Vladimir: Didaktičko oblikovanje udžbenika, *Pedagoški rad*, 1970., str. 424-444.
25. Pranjić, Marko: *Pedagogija : suvremena stremljenja, naglasci, ostvarenja*, Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.
26. Protić, Lj. M.: *Pedagogika*, Izdavačka knjižara Gece Kona, Beograd, 1920.
27. *Savremeni udžbenik i problemi rada na njemu : Zbornik radova o udžbenicima*, Stalna konferencija jugoslavenskih izdavača udžbenika, Beograd, 1970.
28. Silov, Mile: *Pedagogija : knjiga koja uvodi u znanost o odgoju one koji su na početku odgojiteljske ili učiteljske profesije*, Persona, Velika Gorica, 2003.
29. Stevanović, Marko: *Pedagogija*, "Tonimir", Varaždinske Toplice, 2002.
30. Šimleša, Pero (ur.): *Pedagogija*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1973.
31. *Udžbenik i virtualno okruženje : zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog 17. svibnja 2002. u Školskoj knjizi*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
32. Vučić, R.: *Osnovi pedagogike*, Štamparija "Globus", Beograd, 1934.
33. Vukasović, Ante: *Pedagogija*, Alfa, Hrvatski katolički zbor "Mi", Zagreb, 1994.
34. www.nsk.hr (<http://nskcrolist.nsk.hr>)
35. Zaninović, Mate: *Opća povijest pedagogije*, Školska knjiga, Zagreb, 1988.
36. Zec, Nikola: Pedagoški udžbenici kroz historiju hrvatskog školstva, *Pedagoški rad*, 1951., str. 346-358.

Branka Ujaković, Zagreb

(Summary)

AN OVERVIEW OF TEXTBOOKS FOR PEDAGOGY FROM STJEPAN BASARIČEK TILL TODAY

A textbook as a basic school book was based on curriculum and syllabus and is used daily. Therefore it is very important to structure it in a way to make education and self-education of its user more rational, optimal, economic, efficient and stimulating. During the time more and more attention is focused on didactic structure of a textbook since the appearance of working and active school the textbook is expected to be a working book. The appearance of pedagogic textbooks in Croatia is related to education of teachers. Training in methodology during the second half of the 18th century and the first half of the 19th century was taken from *Methodenbuch* by Felbiger, i.e. Croatian translations of shortened and changed versions of the same book. First printed books in pedagogy in Croatian language appeared in Budim in 1849.

The overview starts with textbooks by Stjepan Basariček (the first part of pedagogy was issued in 1880) that were used for the longest period of time (they stopped in the 20s of the 20th century) and it ends with Pedagogy by M. Silov that was issued in 2003. The work represents the overview of total fourteen textbooks in pedagogy by our authors. In the most part it is about textbooks for higher and university education, which is seen in the use of didactic and methodological instruments. The structure and organization of teaching material is represented and the substantial overview is given. The overview of didactic and methodological instruments is given – how much and in which textbooks it appears in what form and how often.

Key words: pedagogic textbooks, history of pedagogy, Croatia